

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975) www.economy.nayka.com.ua | № 5, 2022 | 26.05.2022 р.

DOI: [10.32702/2307-2105-2022.5.72](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.5.72)

УДК 336:502

*В. І. Глухова,
к. е. н., доцент, завідувач кафедри обліку і фінансів,
Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського
ORCID ID: 0000-0003-3120-9651
Х. В. Кравченко,
студентка, Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського
ORCID ID: 0000-0002-1287-9249*

ЕКОЛОГІЧНІ ФІНАНСИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

*V. Glukhova
PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Accounting and Finance,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
K. Kravchenko
Student, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University*

ENVIRONMENTAL FINANCES OF UKRAINE IN CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Проблеми функціонування екологічних фінансів на сьогодні залишаються відкритими й актуальними. Для розроблення та прийняття державних цільових, місцевих програм з метою проведення заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологобезпечного розвитку суспільства, раціонального використання та відтворення природних ресурсів необхідне ефективне фінансування цієї сфери. В статті систематизовано і узагальнено Цілі сталого розвитку екологічного спрямування, а також запропоновано власне визначення терміну «екологічні фінанси» та сформовано їх класифікацію за різними ознаками. Згідно результатів дослідження бюджетного фінансування охорони навколишнього природного середовища виявлено багато проблем в цій сфері, а саме: незадовільний стан фінансування природоохоронних заходів, невиконання планових показників бюджетних програм та інші важливі проблеми. Запропоновано певні заходи щодо їх вирішення, зокрема: забезпечення достатнього фінансування; забезпечення цільового та ефективного використання екологічних фінансів тощо. Реалізація запропонованих напрямів сприятиме підвищенню ефективності формування та використання централізованих фінансових ресурсів на природоохоронну діяльність в Україні.

Problems of functioning of ecological finances today remain open and actual. Effective funding in this area is necessary for the development and adoption of state targeted and local environmental

protection programs, ensuring environmentally sound development of society, rational use and reproduction of natural resources. The article systematizes and summarizes the Goals of sustainable development of environmental orientation, as well as proposes its own definition of "environmental finance" and formed their classification on various grounds. According to the study of budget financing of environmental protection, we can say that the formation and development of centralized environmental financing in Ukraine takes place in global challenges, difficult economic situation, instability of tax and budget legislation in this area and is characterized by a number of organizational, methodological, institutional problems. such as: unsatisfactory state of financing of environmental measures, non-fulfillment of planned indicators of budget programs and other important problems. The unsatisfactory state of the environment determines the need to increase the effectiveness of environmental measures and increase the sources and amounts of their funding and prudent use to achieve the Sustainable Development Goals. To address these issues, certain measures have been proposed, including: ensuring sufficient funding; ensuring targeted and effective use of environmental financing, etc. The implementation of the proposed areas will help increase the efficiency of formation and use of budget funds for environmental activities in Ukraine. The aim of the article is to determine the theoretical aspects of the existence of public environmental financing in Ukraine in the context of sustainable development. The methods used in this study include: systemic, complex - in the study of the classification of environmental finance; statistical, tabular, graphic - to analyze the goals of sustainable development, as well as to identify problems in the field of environmental financing and ways to solve them; method of generalization - when writing conclusions from the results of the analysis.

Ключові слова: *екологічні фінанси; сталий розвиток; бюджетне фінансування; екологічні фонди; охорона довкілля.*

Key words: *ecological financing; sustainable development; budget financing; ecological funds; environmental protection.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Охорона довкілля, раціональне використання ресурсів, забезпечення екологічного захисту життєдіяльності людини є обов'язковими умовами сталого економічного й соціального розвитку будь-якої країни. Негативний вплив людини на довкілля є глобальною проблемою ХХІ ст., чинником погіршення кліматичних умов та загрозою для існування цивілізації. Підвищення уваги до здійснення природоохоронних заходів та екологічної політики останнім часом також пов'язано з реалізацією Цілей сталого розвитку [7; 15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам функціонування екологічних фінансів присвячені роботи вчених [1 – 5; 10 – 11], у яких доводиться недостатня екологічна й економічна ефективність функціонування вітчизняної системи фінансового забезпечення природоохоронних заходів та розглядаються інші питання фінансування екологічної діяльності. Проте проблеми фінансового забезпечення охорони природи за рахунок централізованих фінансових ресурсів залишаються дуже актуальними та потребують додаткового аналізу й досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні сучасних аспектів функціонування екологічних фінансів в Україні в контексті сталого розвитку, виявленні проблем і внесенні пропозицій щодо їх вирішення у сфері централізованих екологічних фінансів.

Виклад основного матеріалу. Екологічні проблеми для світової спільноти набули глобального характеру. Вони є першочерговим питанням не тільки окремих країн, але й усього світу, оскільки забруднення природи є причиною збільшення смертності. За даними ООН, забруднення повітря щороку стає причиною смерті майже семи мільйонів людей [14].

Усвідомлення людством реальної небезпеки екологічної катастрофи, що загрожує існуванню цивілізації, призвело до об'єднання зусиль більшості країн світу щодо вироблення концепції такого розвитку суспільства, яка має не лише зупинити загрозливі руйнівні процеси, але й дозволить перейти до абсолютно нових стандартів ведення бізнесу та життєдіяльності людини.

Документом, який визначив нові орієнтири у розвитку людства, стала глобальна стратегія «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [15], яка була схвалена у 2015 році на Саміті ООН. У цій стратегії визначено нові амбіційні 17 Цілей сталого розвитку (далі – ЦСР) та 169 завдань, які відносяться до економічної, соціальної та екологічної сфер життя.

Цілі сталого розвитку були адаптовані для України на період 2015-2030 рр. [7]. ЦСР екологічного спрямування і відповідні завдання по ньому в Україні систематизовані і узагальнені авторами в табл. 1.

Таблиця 1.
Завдання екологічного спрямування у Цілях сталого розвитку для України

Цілі сталого розвитку	Екологічні аспекти
Подолання голоду, розвиток сільського господарства (ціль 2)	Завдання 2.3. Забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, в першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій
Міцне здоров'я і благополуччя (ціль 3)	Завдання 3.4. Знизити передчасну смертність від неінфекційних захворювань
Чиста вода та належні санітарні умови (ціль 6)	Завдання 6.3. Зменшити обсяги скидання неочищених стічних вод, у першу чергу з використанням інноваційних технологій водоочищення на державному та індивідуальному рівнях
Доступна та чиста енергія (ціль 7)	Завдання 7.1. Розширити інфраструктуру та модернізувати мережі для забезпечення надійного та сталого енергопостачання на основі впровадження інноваційних технологій
Промисловість, інновації та інфраструктура (ціль 9)	Завдання 9.1. Розвивати якісну, надійну, сталу та доступну інфраструктуру, яка базується на використанні інноваційних технологій, у т. ч. екологічно чистих видів транспорту
Сталий розвиток міст і громад (ціль 11)	Завдання 11.5. Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, шляхом використання інноваційних технологій
Відповідальне споживання та виробництво (ціль 12)	Завдання 12.4. Зменшити обсяг утворення відходів збільшити обсяг їх переробки та повторного використання на основі інноваційних технологій та виробництв
Пом'якшення наслідків зміни клімату (ціль 13)	Завдання 13.1. Обмежити викиди парникових газів в економіці
Збереження морських ресурсів (ціль 14)	Завдання 14.1. Скоротити забруднення морського середовища
Захист та відновлення екосистем суші (ціль 15)	15.1. Забезпечити збереження, відновлення та стале використання наземних і внутрішніх прісноводних екосистем 15.2. Сприяти сталому управлінню лісами 15.3. Відновити деградовані землі та ґрунти з використанням інноваційних технологій 15.4. Забезпечити збереження гірських екосистем

Джерело: сформовано на основі [15]

Для реалізації ЦСР екологічного напрямку необхідні відповідні фінансові ресурси. Ті фінансові ресурси, які спрямовуються на здійснення заходів у сфері охорони навколишнього природного середовища (далі – ОНПС), є по суті складовою всіх фінансів, які можна назвати екологічними. Автори в своїх наукових дослідженнях у галузі охорони довкілля періодично вживають термін «екологічні фінанси», але чіткого визначення не дають [6; 9; 19]. Ця категорія з'явилася досить недавно, проте має право на існування.

На наш погляд, екологічні фінанси – це система економічних відносин, які виникають у процесі розподілу і перерозподілу вартості ВВП у зв'язку з формуванням і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів на охорону навколишнього природного середовища з метою забезпечення сталого розвитку. За матеріальним змістом – це фінансові ресурси, що необхідні для здійснення природоохоронної діяльності.

Фінансові ресурси в екологічній сфері можна класифікувати за різними ознаками.

1. За напрямками використання в залежності від видів діяльності з ОНПС, регламентованими Постановою КМУ «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів»

[17]: на охорону і раціональне використання водних ресурсів; на охорону атмосферного повітря; на охорону і раціональне використання земель і т. д..

2. За методами формування фондів фінансових ресурсів в екологічній сфері: податковий і неподатковий.

3. За джерелами формування: ВВП, кошти іноземних держав, міжнародних організацій, фондів.

4. За джерелами фінансування: кошти державного та місцевих бюджетів, кошти цільових фондів, кошти підприємств, гранти, міжнародні трансферти та інш.

5. За рівнем централізації (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація екологічних фінансів за рівнем централізації

Джерело: побудовано автором

Як видно з рис. 1, загалом екологічні фінанси включають централізовані і децентралізовані.

В Україні питанням формування фінансових ресурсів в екологічній сфері приділяється певна увага. Відповідно до «Закону про охорону навколишнього природного середовища» [8] утворені позабюджетні цільові фонди, так звані екологічні фонди (далі – ФОНПС), мета яких полягає в тому, щоб забруднювачі фінансували відновлення або покращення об'єкта, що був забрудненим через їх діяльність.

Як свідчить аналіз нормативно-правових документів, з 1998 р. відповідно до Постанови КМУ від 7.05.1998 р. № 634 [16] акумуляція коштів відбувається у вигляді плати за забруднення до ФОНПС місцевих бюджетів та до спеціального бюджетного фонду – Державного ФОНПС, який було створено у складі Державного бюджету; з 2004 р. – до позабюджетного Державного фонду стимулювання і фінансування заходів з ОНПС, діяльність якого в 2005 р. була припинена відповідно Постанові КМУ «Про ліквідацію Державного фонду стимулювання і фінансування заходів з ОНПС» від 28.07.2005 р. № 661 [18]. Водночас, чинною залишалася Постанова КМУ «Про затвердження Положення про Державний ФОНПС» № 634 [16] (чинна зі змінами та доповненнями Постановою КМУ від 4.12.2019 р. № 1065), згідно якої Державний ФОНПС став частиною Державного бюджету. Замість цього було створено бюджетну програму за кодом 2401270 «Здійснення природоохоронних заходів», яку в певній мірі можна назвати умовним аналогом фонду ОНПС на центральному рівні.

Наразі фонди ОНПС як такі реально функціонують на місцевому рівні (обласні, міські). Формуються вони за рахунок екологічного податку, який є основним джерелом поповнення і сплачується з 2011 р.; частини грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про ОНПС в результаті господарської та іншої діяльності; цільових та інших добровільних внесків підприємств, організацій, установ і громадян.

У сучасних умовах в Україні державне фінансування заходів з охорони довкілля, окрім коштів ФОНПС, здійснюється за цільовими програмами за рахунок асигнувань бюджетів відповідно до планів природоохоронних заходів і кошторисів, що затверджуються в установленому законодавством порядку.

Слід зазначити, що державне фінансове забезпечення охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів в Україні перебуває на низькому рівні, здійснюється за залишковим принципом; обсяги бюджетного фінансування природоохоронних заходів є недостатніми.

Темп росту видатків зведеного бюджету на охорону природи за 2016-2020 рр. складає 1,45, що є значно меншим, ніж темп росту як всіх видатків (1,91), так і по інших галузях (економічна діяльність – 3,97, охорона здоров'я – 2,33, громадський порядок, безпека та судова влада – 2,21 і т. д.) [12; 13]. Такий стан визначається недосконалим бюджетним менеджментом щодо пропорцій розподілу бюджетних асигнувань між різними галузями.

Планові показники бюджетних програм не виконуються; протягом 2016-2020 років рівень виконання становив в середньому 77 % [12]. Такий стан невиконання планових показників спричинений недостатністю наповнення джерел бюджетного фінансування.

Незадовільний стан довкілля визначає потребу в підвищенні ефективності екологічних заходів та збільшенні джерел і обсягів їх фінансування та розумного використання для досягнення ЦСР, а також реалізації Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року [7].

Таким чином, становлення й розвиток централізованих екологічних фінансів в Україні відбувається в умовах глобальних викликів, складної економічної ситуації, нестабільності податкового і бюджетного законодавства у цій сфері і характеризується наявністю низки проблем організаційного, методичного, інституційного характеру, основні з яких унаочнено на рис. 2.

Рис. 2. Основні проблеми у сфері екологічних фінансів і шляхи їх розв’язання

Джерело: складено авторами

Вирішення вказаних проблем (рис.2) сприятиме підвищенню ефективності формування та використання бюджетних коштів на природоохоронну діяльність в Україні, а також досягненню Цілей сталого розвитку в екологічній сфері.

Висновки. Отже, функціонування екологічних фінансів, зокрема, на централізованому рівні, відбувається в умовах законодавчих змін. В останні роки в Україні бюджетне фінансування на здійснення природоохоронних заходів є недостатнім, характеризується недовиконанням планових показників. З огляду на це, в результаті аналізу було запропоновано підходи до розв’язання основних проблем щодо екологічних фінансів в Україні. Вдосконалення державного фінансового забезпечення екологічних заходів в Україні надасть змогу вирішувати нагальні проблеми в цій галузі, а в подальшому – досягти реалізації екологічної складової Цілей сталого розвитку, а також екологічної безпеки в цілому.

Список літератури.

1. Веклич О. О. Перші підсумки фінансово-бюджетної децентралізації екологічного оподаткування. *Економіка України*. 2016. № 3. С. 60-74.
2. Веклич О. О. Сучасні тенденції фінансового забезпечення природо-охоронної діяльності в Україні. *Фінанси України*. 2009. № 11. С. 20-34.
3. Войцеховська А., Норенко К., Тестов П. Чисте довкілля – здорове майбутнє: нова політика використання коштів спеціальних фондів охорони навколишнього природного середовища: Аналітичний документ. Київ. 2018.
4. Глухова В. І. Екологічний фонд як джерело державного фінансового забезпечення охорони природи. *Економічний простір*: Збірник наукових праць. № 22/2. Дніпропетровськ: ПДАБА. 2009. С. 251-257.
5. Гордей О. Д., Биховченко В. П., Суханова А. В., Новицька О. В. Державні цільові фонди: навч. посіб. Ірпінь. 2018. С. 290.
6. Екологічні фінанси: чи можуть вони стати інструментом покращення стану довкілля? 16.10.2020 р. URL: <https://ecolog-ua.com/news/ekologichni-finansy-chy-mozhut-vony-staty-instrumentom-pokrashchennya-stanu-dovkillya>.
7. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» № 2697-VIII від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.
8. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1268-XII від 26.06.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
9. Звіт «Екологічні фінанси». ТОВ «Центр екології та розвитку нових технологій» ГС «Професійна Асоціація екологів України». Київ, 2020. URL: https://paeu.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/19.10_Othet_kabmun.pdf.
10. Конєва І. І. Державна фінансова підтримка природоохоронної діяльності в Україні. *Регіональна економіка та управління*. 2020. № 1 (27). С. 119-123.
11. Мартинюк І. В. Оцінка економічного стану України з урахуванням екологічного фактору. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції: науково-практичний журнал*. Сімферополь: Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2014. №1 (26). С. 112—117.
12. Офіційний веб-сайт Державної служби Казначейства. URL: <https://www.treasury.gov.ua/>.
13. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
14. Офіційний веб-сайт Європейської служби статистики. URL: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu>.
15. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030_UA.pdf.
16. Положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища 94 № 634 від 07.05.1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-98-%D0%BF#Text>.
17. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» № 1147 від 17.09.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF#Text>.
18. Постанова КМУ «Про ліквідацію Державного фонду стимулювання і фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища» від 28.07.2005 р. № 661. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-2005-%D0%BF#Text>.
19. Реформування сфери екологічних фінансів: концепція від Професійної асоціації екологів України. 13.10.2020 р. URL: <https://ecolog-ua.com/news/reformuvannya-sfery-ekologichnyh-finansiv-koncepciya-vid-profesinyoi-asociaciyi-ekologiv>.

References.

1. Veklych, O. O. (2016), "The first results of financial and budgetary decentralization of environmental taxation". *Ekonimika Ukrayiny*, vol. 3, pp. 60-74.
2. Veklych, O. O. (2009), "Modern tendencies of financial provision of nature protection activity in Ukraine". *Finansy Ukrayiny*, vol. 11, pp. 20-34.
3. Voytsekhov's'ka, A., Norenko, K. and Tyestov, P. (2018), "[Clean environment - a healthy future: a new policy for the use of special funds for environmental protection]", Kyiv.
4. Hlukhova, V. I. (2009), "Ecological fund as a source of public financial support for nature protection". *Ekonimichnyy prostir: Zbirnyk naukovykh prats'*, vol. 22/2, Dnipropetrovs'k: PDABA, 251-257.
5. Hordey, O. D., Bykhovchenko, V. P., Sukhanova, A. V. and Novyts'ka, O. V. (2018), State trust funds, Irpin', pp. 290.
6. "Environmental finance: can it be a tool to improve the environment? (2020), available at: <https://ecolog-ua.com/news/ekologichni-finansy-chy-mozhut-vony-staty-instrumentom-pokrashchennya-stanu-dovkillya>. (Accessed 20 April 2022).

7. Verkhovna Rada of Ukraine (2020), "About Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030: Law of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>. (Accessed 28 April 2022).
8. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), "About Environmental Protection: Law of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>. (Accessed 19 April 2022).
9. Report "Environmental Finance" (2020). LLC "Center for Ecology and Development of New Technologies" GS "Professional Association of Ecologists of Ukraine". Kyiv, available at: https://paeu.com.ua/wp-content/uploads/2020/10/19.10_Othet_kabmun.pdf. (Accessed 1 May 2022).
10. Konyeva, I. I. (2020), "State financial support of environmental activities in Ukraine". *Rehional'na ekonomika ta upravlinnya*, vol. 1 (27), pp. 119-123.
11. Martynyuk, I. V. (2014), "Assessment of the economic condition of Ukraine taking into account the environmental factor". *Naukovyy visnyk: finansy, banky, investytsiyi: naukovo-praktychnyy zhurnal*, Simferopol, vol. 1 (26), pp. 112-117.
12. Official website of the State Treasury Service (2022), available at: <https://www.treasury.gov.ua/>. (Accessed 29 April 2022).
13. Official website of the State Statistics Service of Ukraine (2022), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (Accessed 15 April 2022).
14. Official website of the European Statistics Service (2022), available at: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu>. (Accessed 19 April 2022).
15. Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development, available at: <https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/Agenda2030-UA.pdf>. (Accessed 25 April 2022).
16. Regulations on the State Fund for Environmental Protection 94 № 634 (1998), available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-98-%D0%BF#Text>. (Accessed 30 April 2022).
17. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the List of activities related to environmental measures" № 1147 (1996), available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-96-%D0%BF#Text>. (Accessed 30 April 2022).
18. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On liquidation of the State Fund for Stimulation and Financing of Measures for Environmental Protection" № 661 (2005), available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-2005-%D0%BF#Text>. (Accessed 27 April 2022).
19. Association of Environmentalists of Ukraine (2022), "Reforming the field of environmental finance: a concept from the Professional", available at: <https://ecolog-ua.com/news/reformuvannya-sfery-ekologichnyh-finansiv-koncepciya-vid-profesiynoyi-asociaciyi-ekologi>. (Accessed 25 April 2022).

Стаття надійшла до редакції 02.05.2022 р.